

ОСНОВИ ПРОУЧАВАЊА ПРОШЛОСТИ

Пад Западног римског царства 476. године означава крај старог и почетак средњег века, раздобља које је трајало до краја 15. века. У средњем веку одиграли су се важни догађаји чије се последице и данас осећају. За проучавање овог дела прошлости налазимо доста материјалних и писаних историјских извора, више него за проучавање старог века. На основу њих створена је слика средњовековног друштва. Препознатљива је по витезовима, замковима, феудалним односима, настанку ислама, подели хришћанства, крсташким ратовима. Рани нови век довео је до даљег напретка друштва захваљујући изуму штампарије, географским и научним открићима.

пад Западног
римског царства

476.

СТАРИ ВЕК

појава штампарске пресе
око 1450.

НОВИ
ВЕК

1453.

пад Цариграда

1492.

Колумбово
откриће
Америке

СРЕДЊИ ВЕК

1459.

пад Деспотовине

ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА

- средњи век • феуд • феудално друштво

1. Шта је периодизација прошлости?
2. Како се дели историјско доба?
3. Које періоде људске прошлости смо обрађивали у петом разреду?

▲ Витез,
илюстрација,
14. век

ВРЕМЕНСКЕ ОДРЕДНИЦЕ СРЕДЊЕГ ВЕКА

На раздобље старог века надовезује се средњи век. Трајао је од 5. века до 15. века, а дели се на рани и позни средњи век. Пад Западног римског царства **476.** године означава крај старог века и почетак средњег века. У 15. веку, који представља крај средњег века, одиграло се неколико важних догађаја: око **1450.** године почела се користити штампарија у Европи, **1453.** године пало је Источно римско царство, али је пресудан догађај којим је завршен средњи век и почeo нови век Колумбово откриће Америке **1492.** године.

Српска средњовековна држава је престала да постоји кад је **1459.** године пала под турску власт.

СРЕДЊИ ВЕК (476–1492)

РАНИ СРЕДЊИ ВЕК
(5–11. ВЕК)

ПОЗНИ СРЕДЊИ ВЕК
(12–15. ВЕК)

▲ Подела средњег века

До пада Западног римског царства довели су упади варвара на територију Римског царства, који су почели у 4. веку. Варварима су Римљани звали све народе који су живели ван граница Римског царства у родовско-племенском уређењу. Пад Западног римског царства заправо представља крај постојања не само једне државе већ и читавог друштва старог века. Последице тог догађаја су нове државе у Европи и nastanak feудализма, новог друштвеног уређења.

ЗАНИМЉИВОСТ

Назив средњи век потиче од латинског *medium aevum*, што значи средње доба. Први пут је забележен почетком 17. века. Средњи век је дugo сматран мрачним добом јер је средином 14. века Европу задесила епидемија куге, која је називана црна смрт. Болест је однела око 75 милиона живота.

Средњи век је имао изразито верско обележје. Живот и начин размишљања људи контролисала је Црква. У име наводне заштите религије од јеретика настао је црквени суд (инквизиција) и страшне справе за мучење људи. Ипак, средњи век је донео и позитивне промене: пољопривреда је напредовала, основани су први европски универзитети, постављени су темељи модерних наука и у Европу је стигла и прихваћена је алгебра.

▲ Призор на улицама средњовековног града

ПРОСТОР НА КОМЕ СЕ ДОГОДИО СРЕДЊИ ВЕК У ЕВРОПИ

Средњи век се везује за простор Европе, Средоземља, средње и јужне Азије. Европљани су у средњем веку познавали само три континента: Европу, Африку и Азију. Али ни они нису били потпуно познати ни истражени. Пре краја старог века путеви и градови постојали су на територији Западног и Источног римског царства. Северно од њих су живели варварски народи које су Римљани доживљавали као нецивилизоване, стране људе. Они су били номади. Живели су у шумама, степама или поред река. Богатство и сјај Римског царства их је наравно привлачило, због чега су предузеимили плјачкашке упаде.

јеретици –
они који не
прихватају зва-
нично црквено
учење

номади –
народ који нема
стално место
боравка већ се
сели у потра-
зи за храном,
бољим услови-
ма живота или
због климатских
промена

На крајњем северу Европе живели су Викинзи. Отискивали су се на многа освајачка путовања, па су стизали и до америчке обале. За Европљане је амерички континент био непознаница све до краја 15. века, односно почетка 16. века. Темељи многих данашњих држава постављени су у средњем веку током Велике сеобе народа, која је променила политичку карту Европе.

За Јужне Словене средњи век је раздобље када су се населили на Балканском полуострву и створили прве државе.

КОЈА РЕЧ ВИШЕ

Изван Европе, током средњег века, постојале су цивилизације и на другим континентима: цивилизације Маја, Астека и Инка (Северна и Јужна Америка) као и кинеска, јапанска и индијска цивилизација у Азији.

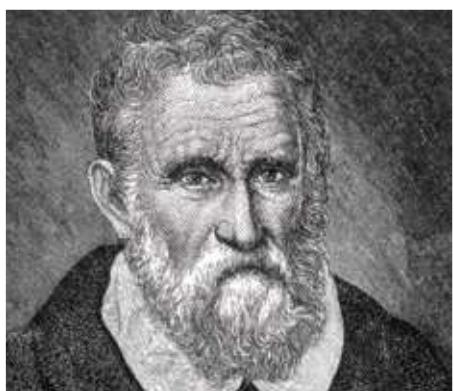
Разговарајте на часу географије о цивилизацијама које више не постоје на простору америчког континента.

Пут свиле – трговачки пут који повезује Средоземље и Далеки исток. Њиме су се превозиле драгоцености са Истока, од којих је изузетно тражена роба била свила.

сапатник – онај који с неким заједно пати, друг у патњи

ЗА РАДОЗНАЛЕ

Марко Поло (1254–1324) био је трговац и авантуриста рођен у Венецији. Прославио се путовањима из Европе у Азију, од 1271. до 1295. године. Пошто је потицао из трговачке породице, са оцем је кренуо на путовања већ са 16 година. Ишли су преко Цариграда на Далеки исток копненим путем који се назива Пут свиле. Марко Поло је по повратку у Венецију заробљен и одведен у затвор после једне битке. Време у тамници је скраћивао препричавајући збивања са својих путовања. Забележио их је његов сапатник, па је тако настало дело *Милион*. Због невероватних описа, дело је подстакло бројне европске морепловце да пред крај средњег века потраже поморски пут до Индије и Кине.

▲ Марко Поло

▲ Марко Поло путује караваном, илустрација из 1375. године

ОБЕЛЕЖЈА СРЕДЊЕГ ВЕКА

Сваки период има своја обележја по којима се разликује од других и по којима се препознаје. То се највише уочава у друштвеним односима и начину живота. Живело се углавном у селима, јер су варвари у Великој сеоби народа уништили римске градове и путеве и они су опустели. Прва градска насеља починују да се развијају тек на почетку позног средњег века, а са њима настаје нови слој друштва – грађанство.

Земља коју су освајачи заузели подељена је истакнутим ратницима као награда, што ће постати обичај у средњем веку. Тај земљишни посед називан је **феуд**, а по њему се друштво средњег века зове **феудално друштво**.

Средњовековно друштво чинили су повлашћени и потчињени сталежи. Свештенство и властела (феудалци) припадали су повлашћеном сталежу, а зависни сељаци (кметови) потчињеном сталежу.

Религија је пресудно утицала на културу и свакодневни живот. Хришћанство је постало доминантна вера коју су прихватили многи варварски народи. У средњем веку грађени су бројни манастири, где се живело монашким животом. Хришћанска црква се поделила на Православну и Католичку. Такође је настала и проширила се нова једнобожачка вера, ислам. Одиграли су се бројни верски ратови.

НАУЧИЛИ СМО

Средњи век је историјско раздобље које је трајало од пада Западног римског царства 476. године до открића Америке, 1492. године. Дели се на рани и позни средњи век. Основна обележја овог периода су: живот на селу, феудално друштво, вitezови, утицај хришћанства и верски ратови. Овај период се везује за простор Европе, Средоземља, средње и јужне Азије. Европљанима су до краја средњег века била делимично позната само три континента: Европа, Азија и Африка.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Наведи временске одреднице средњег века.
2. Како се дели средњи век?
3. На ком простору су се одиграли најважнији догађаји из средњег века?
4. Која су најзначајнија обележја средњег века?
5. Који континенти су били познати Европљанима у средњем веку?
6. Нацртај ленту времена и на њој убележи који су догађаји били прекретнице у средњем веку. Поред година, нацртај или залепи одговарајућу илustrацију на којој ће се видети како замишљаш те догађаје.

ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Рани средњи век је раздобље које је трајало од пада Западног римског царства, 476. године до краја 11. века. Овај период обележила је Велика сеоба народа, настанак нових држава у Европи, оснивање средњовековних градова и првих универзитета, као и крсташки ратови.

Поменути процеси мењали су друштвени, културни и политички оквир античког друштва. Створили су ново друштво, које је заменило античку цивилизацију. Хришћанство и хришћанска црква, мада настали у старом веку, имали су водећи утицај и представљали су део наслеђа пропалог Западног римског царства. Римски папа, који је у почетку био само епископ града Рима, с временом се наметнуо као поглавар свих хришћана на западу. Рим и Цариград су се постепено удаљили, што ће довести до трајне поделе хришћанства. Велику сеобу народа преживело је Источно римско царство. На територију тог царства доселили су се словенски народи, који ће касније ту створити своје државе.

пад Западног
римског царства
476.

владавина
Атиле
434–453.

прелазак Мухамеда
из Меке у Медину
622.

владавина
цара Јустинијана
527–565.

Велики
раскол
(подела
хришћанства)
1054.

СТАРИ ВЕК

375.
почетак Велике
сеобе народа

7. век насељавање
Срба и Бугара
на Балканском
 полуострву

РАНИ СРЕДЊИ ВЕК

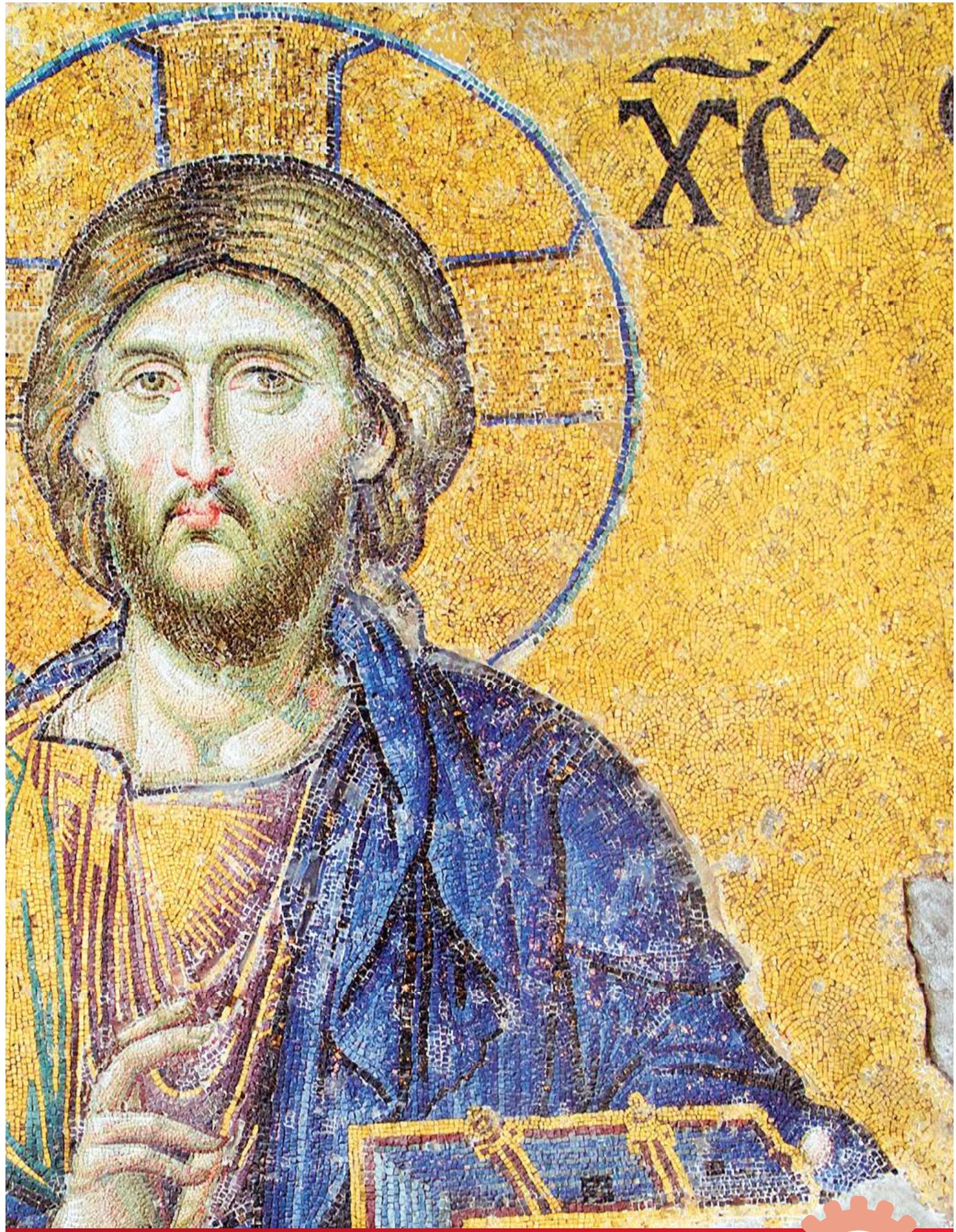
почетак
8. века –
арабљанска
освајања у
Европи

863–885.
мисија
Ћирила и
Методија

927–950.
владавина
кнеза Часлава

ПОЗНИ
СРЕДЊИ ВЕК

око 1077.
Дукља постаје
краљевина

ДОСЕЉАВАЊЕ СЛОВЕНА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО

• прапостојбина • веровања Словена • Словени
(Западни, Источни и Јужни) • склавиније

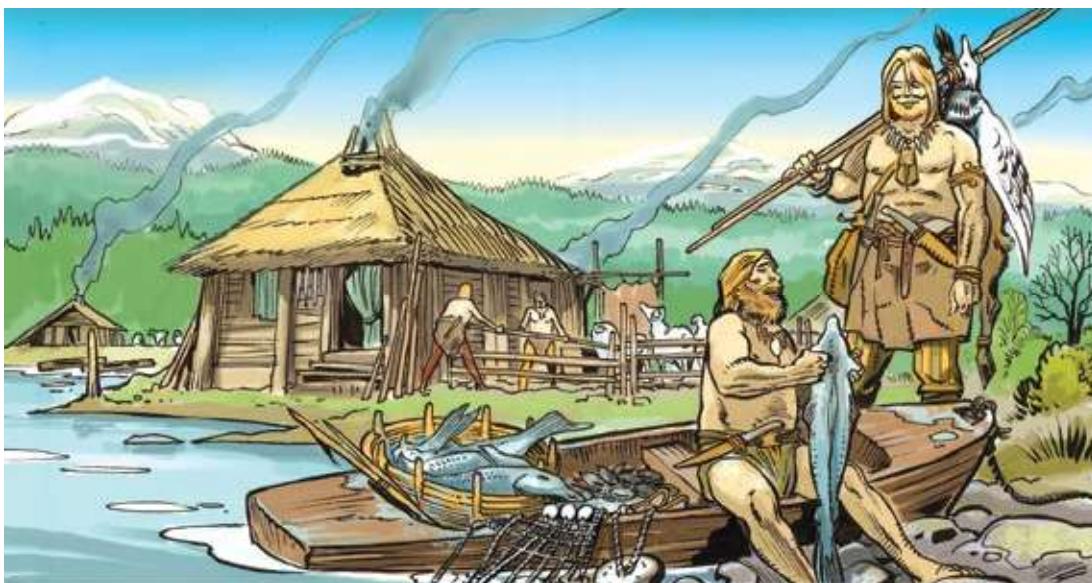
1. Када је и којим догађајем почела Велика сеоба народа?
2. Које су последице Велике сеобе народа?
3. На којој реци је била северна граница Источног римског царства у време владавине цара Јустинијана?

ЖИВОТ СЛОВЕНА У ПРАПОСТОЈБИНИ

Пропостојбина Старих Словена налазила се на територији између Карпата на југу, Балтичког мора на северу, Одре на западу и Ћиепра на истоку. То је пространа равница испресецана рекама и с доста обрадиве земље и шума. За проучавање живота Словена у прапостојбини користе се малобројни материјални историјски извори. Римски писци су Словене називали Венетима. Под именом Словени први пут се помињу у делима византијских писаца из 6. века.

пропостојбина – простор на коме је неки народ живео пре него што је кренуо у сеобу

◀ Словени су живели поред река.

Основна занимања Словена били су земљорадња и сточарство. Ишли су и у лов и риболов. Како су били седелачки народ, живели су у дрвеним колибама и земуницама. Били су веома вешти на води и у прављењу чамаца од издубљеног дрвета којима су стизали и до Цариграда.

ИСТОРИЈСКИ ИЗВОР

У спису који се приписује византијском цару Маврикију, Словени су овако описани:

„...У прелажењу река вештији су од свих људи. Одлично издржавају у води па неки од њих изненађени каквом опасношћу у својим насељима, загњуре се у дубину воде и држе у устима трске удешене за такву прилику, дуге и потпуно изврћене, које допиру до површине воде, па лежећи наузначке у дубини дишу кроз њих и издржавају много сати тако...”

ЗАНИМЉИВОСТ

Од имена **Моране**, богиње смрти и зиме, настала је синтагма *ноћ на мора*. Сматрали су да она ноћу мучи људе. Словени су се клањали својим божевима на отвореном и приносили им животиње на жртву. Неки од ритуала који су обављали били су призивање кише, слављење доласка пролећа, обележавања празника. Пошто су примили хришћанство, Словени су морали да се одрекну својих божева и ритуала. Али неки божеви су прилагођени новој хришћанској вери. Тако је Перун постао хришћански светац Илија Громовник, а Световид – Свети Вид, који се слави на Видовдан.

Трагови старе словенске религије виде се и у данашњим обичајима Срба. Храст су сматрали светим дрветом, што се задржало кроз обичај да се за Бадње вече уноси у кућу и пали грана храста, бадњак.

▲ Стари Словени служе својим божевима

▲ Древне статуе словенских божева

ЖИВОТ, ОБИЧАЈИ И ВЕРОВАЊА СТАРИХ СЛОВЕНА

Словени су били **подељени у племена**, на чијем челу су се налазиле племенске старешине. Све важне одлуке доносили су заједно на племенској скупштини.

Словенска племена су имала заједничка веровања, културу и језик. Сва божанства и њихова веровања повезана су са природом. Веровали су у више богова и у митолошка бића, као што су виле, пољски духови, русалке (духови девојака утопљеница). Правили су дрвене статуе својих богова.

Већина богова је била у вези с природом и природним појавама. **Перун**, бог муње и грома, сматрао се за једног од врховних богова. **Дажбог** је поштован као бог Сунца, **Световид** који „све види“ био је бог рата, **Велес** заштитник стоке, а **Весна** богиња пролећа.

СЕОБА И ПОДЕЛА СЛОВЕНА

Словени су кренули у сеобу из неколико разлога. Расположивог плодног земљишта било је све мање, као и хране јер се број становника повећао. У то време, већ је почела и Велика сеоба народа, продором Хуна у Европу.

Словенска племена су кренула из прапостојбине у три правца: на исток, запад и југ. Тако су се поделили у три групе које и данас постоје – **Источни, Западни и Јужни Словени**.

Јужни Словени су у 5. веку стигли до Дунава. Највећи упади Авара и Словена на територију Византије уследили су након смрти цара Јустинијана. Пошто је Византија била заузета ратовањем на више страна, Словени и Авари су освојили пограничне византијске градове и продрли у унутрашњост Балканског полуострва. Нису их зауставила ни утврђења на Дунаву.

Цариград и Солун издржали су опсаду Словена и Авара 626. године. Након тога се њихов савез распао. Авари су се вратили у Панонску низију, где су живели у племенском савезу. Словени су се већ трајно насељавали на територију Источног римског царства.

РАЗМИСЛИ

Када су владали цареви Јустинијан и Ираклије?

ДОСЕЉАВАЊЕ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА НА БАЛКАНСКО ПОЛУОСТРВО

словенизовати се –
постати Словен

Јужни Словени су од друге половине 6. века почели да се досељавају на Балканско полуострво тражећи плодне равнице поред река како би могли да се баве земљорадњом као и у прапостојбини. Приликом досељавања добијали су нова имена према географским појмовима: Тимочани, Моравци, Неретљани (по називима река), Дукљани (према античком граду Доклеја). Јужни Словени су се населили на целом Балканском полуострву – између Јадранског и Црног мора, од Дунава до Пелопонеза. Нису успели да заузму приморске градове, али ће се с временом помешати са староседеоцима Романима, који су потпали под словенски утицај. Византијским царевима је и одговарало да се опустели крајеви који су страдали у време Сеобе насеље новим становништвом које ће обрађивати земљу. Услов је био да се призна врховна власт византијских царева. Територије које су насељавали Словени и на њима формирали своје управне области којима су руководили кнезови, византијски писци називају **склавиније**.

Староседеоци на Балканском полуострву у време доласка Словена били су становници Византије – Ромеји, које су чинили различити народи: Илири, Келти, Трачани и Грци. Под утицајем Грка староседелаца, Словени који су се населили на територији данашње Грчке су се хеленизовали. Илири, Келти и Трачани су се словенизовали. Део староседелаца повлачио се из плодних равница које су заузимали Словени и почeo је да се бави сточарством. Словени су их називали власи, што се и касније одржало као реч за сточаре.

► Словенски ратник

РАЗМИСЛИ

Шта значи реч хеленизација? Да ли данас у Србији постоји крај који носи име по Власима? Објасни свој одговор.

НАУЧИЛИ СМО

Прапостојбина Старих Словена налазила се између Карпата, река Одре и Дњепра и Балтичког мора. О животу Словена на том простору се мало зна из материјалних историјских извора. Бавили су се земљорадњом и сточарством, живели подељени у племена, где су одлуке заједно доносиле старешине свих племена. Како је почело да им недостаје плодне земље и хране, те покренути Сеобом народа, Словени су напустили прапостојбину и поделили се у три групе: Западне, Источне и Јужне Словене.

Словени који су у 5. веку стигли до граница Византије током 6. века масовно су вршили пљачкашке походе на њену територију. Походе су предузимали удружени са Аварима. Словени и Авари неуспешно су опседали Солун и Цариград 626. године. За разлику од Авара који су се увек враћали преко Дунава, Словени су, у другој половини 6. века, почели трајно да насељавају Балканско полуострво. Тако су настали Јужни Словени. Приликом насељавања заузимали су плодне долине река и равнице, да би се бавили земљорадњом. Староседеоци су се пред њима повлачили и почели су да се баве сточарством.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. На ком простору су живели Словени пре него што су кренули у сеобу?
2. Који су узроци сеобе Словена?
3. Каква су била веровања и обичаји Старих Словена?
4. У које три групе се деле словенски народи?
5. Наброј Јужне Словене и покажи на карти простор где су се населили.

ЕВРОПА, СРЕДОЗЕМЉЕ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У ПОЗНОМ СРЕДЊЕМ ВЕКУ

Позни средњи век је раздобље које је трајало од почетка 12. века до краја 15. века. У овом периоду дошло је до развоја градова, рударства и робноновчане привреде. Расла је моћ и улога владара и настао је нови слободан слој друштва, грађанство. Усвојене су културне тековине са Истока, али је одатле доспела и смртоносна болест, куга која је однела трећину европског становништва. У периоду позног средњег века Србија је доживела врхунац политичког, економског и културног развитка под владавином династије Немањића. Од скромне титуле великог жупана, Немањићи су се уздигли до царске титуле, чиме су порасли моћ и углед Србије. Истовремено, некада снажна Византија је губила територије и слабила. У Западној Европи шириле су се моћне државе Енглеска, Француска, Немачка и Шпанија. Папа је био најутицајнија личност и често се мешао у државничке послове.

У 14. веку у Европу су стigli Турци Османлије, који ће до краја 15. века покорити Византију и скоро читаво Балканско полуострво. Тим догађајима окончao се средњи век за балканске народе.

крстари освајају
Јерусалим

1099.

Србија постаје
краљевина

1217.

самосталност Српске
архиепископије

1219.

владавина Стефана
Дечанског

1321–1331.

1331–1355.

владавина
Душана Силног

РАНИ СРЕДЊИ ВЕК

1166–1196.
владавина
Стефана Немање

1204.

крстари освајају
Цариград

ПОЗНИ СРЕДЊИ ВЕК

1282–1321.

владавина краља
Милутина

1346.

успостављање
Српског царства

1349.

пад
Деспотовине

проглашење
Душановог законика

КРСТАШКИ РАТОВИ

- крсташки ратови • Јерусалим • папа • крсташке државе
- темплари

1. Које територије су освојили Арабљани у 7. и 8. веку?
2. Захваљујући чему су били уједињени и успешни у освајањима?
3. Шта је Велики раскол?

ВЕРСКА НЕТРПЕЉИВОСТ У ЕВРОПИ

У средњем веку религија је играла велику улогу у животу људи и одређивала и њихов начин размишљања. Они који су према мишљењу званичне цркве били јеретици прогањани су и убијани. У истој ситуацији налазили су се и Јевреји, који су сматрани кривим за страдање Исуса Христа. Масовно пртеривање Јевреја била је честа појава.

Током 7. века, услед арабљанских освајања на Медитерану, Европљани су се сусрели са новом вером, исламом. На југу Пиринејског полуострва Арабљани су основали муслиманске државе и били су толерантнији према другим религијама.

Припадници свих религија одлазили су на поклоничка путовања на Исток, на простор који се назива Света земља (данашњи Израел, Палестина, део Сирије...). Најсветије место био је Јерусалим.

ЗА РАДОЗНАЛЕ

▲ Јерусалим

Јерусалим је верски центар за три религије: јудаизам, хришћанство и ислам. Спада међу најстарије градове на свету. Јеврејима је државни и духовни центар од 10. века пре н. е. јер се у њему налазио Соломонов храм. Од њега је данас остао Зид плача. Јевреји из целог света долазе на ово место како би се молили. Хришћанима је најсветији град због страдања и вакрсења Исуса Христа. Муслиманима је трећи по значају после Меке и Медине, јер верују да се Мухамед баш у Јерусалиму узнео на небеса. Због тога је Јерусалим до дана данашњег место ходочашћа. Међутим, место је верских сукоба и ратова.

УЗРОЦИ КРСТАШКИХ РАТОВА

Турци Селџуци су **1071.** године у **бици код Манцикерта** поразили византијску војску. После тога су заузели целу Малу Азију. Византијски цар Алексије I Комнин затражио је помоћ од **папе Урбана II (1088–1099)** како би повратио малоазијске провинције. Папа Урбан II је **1095. године** сазвао **сабор у Клермону**. Позвао је присутне феудалце и вitezове да крену у „свети рат“ и ослободе Христов гроб од неверника – муслимана, Турака Селџука. Папа је у томе видео могућност да повећа свој утицај на Истоку. Прошло је мало времена од Великог раскола, па је овај поход био идеална прилика да се света хришћанска места на Истоку ставе опет под власт хришћанске цркве на Западу.

Папин позив довео је до крсташких ратова који су трајали од 1095. до 1291. Свима који су се одзвали позиву папа је обећао оправданост грехова и по смрти одлазак у рај. То је у средњем веку било веома значајно. Многи су се радо одзвали сматрајући да иду у **свети рат за ослобађање Свете земље и Јерусалима**. На своју витешку опрему стављали су крст због чега су **називани крсташима**. Вitezови су се надали стицању земљишних поседа или титула, а трговци су очекивали већу зараду.

▲ Сабор у Клермону

ЗАНИМЉИВОСТ

Током крсташких ратова стварани су витешко-монашки редови. Једни од познатијих су темплари и јовановци. Темплари су били монаси који су се заклели на верност папи, а истовремено су имали задатак да штите делове Свете земље које су хришћани ослободили.

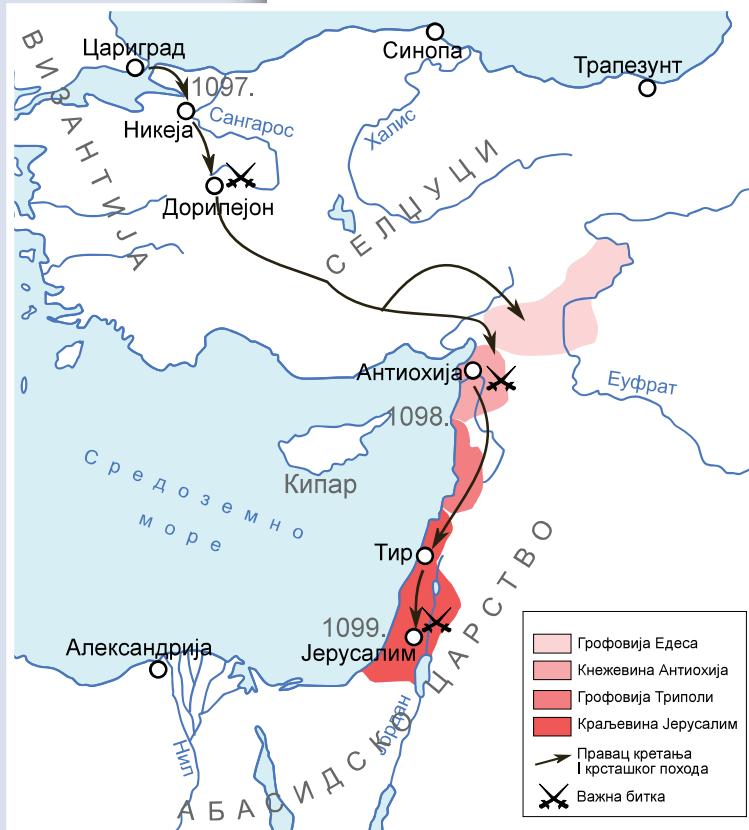
Иако су се у почетку звали „Ред сиромашних витезова Христа и Соломоновог храма“, с временом су постали веома богати захваљујући новцу и благу које су донели са Истока. Због богатства и утицаја њихов ред је угашен у петак, 13. октобра 1307. године.

Јовановци (хоспиталци) јесу одред витезова који су чуvalи болницу Светог Јована у Јерусалиму. Од 16. века били су заштитници хришћанских флота на Медитерану. Пошто су се у том периоду налазили на Малти, називани су малтешким витезовима. Током времена стекли су велико богатство, као и темплари.

ПРВИ КРСТАШКИ РАТ

Убрзо након папиног позива, **1096.** године почeo је **Први крсташки рат**, који је трајao до **1099.** године. У овај поход укључуili су сe крупни енглески, француски и немачки феудалци. Придружили су им сe и сиромашни витезови, који су били без земљишног поседа. Кретали су сe према Малој Азији подељени у више група. Како су били без хране и новца, често су долазili у сукоб с локалним становништвом.

Прва група доживела је тежак пораз, док су друге две биле успешније. Године **1097.** ослободили су град Никеју у близини Цариграда и предали га византијском цару. Затим су наставили према Јерусалиму, који су **1099.** године успели да ослободе од Турака Селџука. Стога су прогласили стварање крсташке државе – **Јерусалимске краљевине**. За краља су изабрали **Готфрида Бујонског**, француског војводу. Након покоља локалног становништва и проглашења Јерусалимског краљевства Готфрид Бујонски је узео титулу „чувар гроба Господњег“. Осим Јерусалимског краљевства, основано је још неколико мањих крсташких држава које нису биле дугог века.

▲ Крсташке државе, приказ територије

КОЈА РЕЧ ВИШЕ

Приликом заузимања Јерусалима 1099. године, крстари нису имали милости према становништву града. Без обзира на верску припадност, страдали су мусимани, Јевреји, чак и хришћани. Крстари су одбили понуђени новац за откуп становника Јерусалима. Суровост крстара преузела је хришћански начин понашања и показује да рат није вођен само из верских разлога. Кад су мусимани заузели Јерусалим, турски султан Саладин је дозволио хришћанима да слободно напусте град и није се осветио за хришћански покољ.

▲ Емиль Сињол, Крстари освајају Јерусалим, 1847.

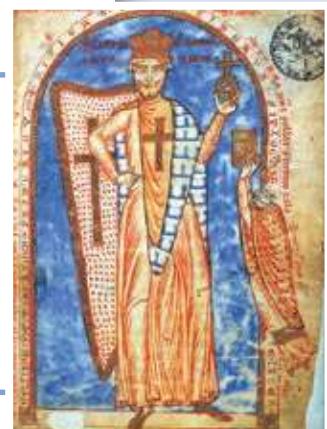
ОСТАЛИ КРСТАШКИ РАТОВИ

После успешног Првог крсташког рата и ослобађања Јерусалима многи крсташи сматрали су да је њихов поход завршен и вратили су се у Западну Европу. Крсташке државе у Светој земљи биле су изложене нападима муслимана са истока и постепено су губиле територије. То је давало повод хришћанима за нове крсташке походе. **Други крсташки рат (1147–1149)** вођен је да се поврати изгубљени град Едеса, али се завршио неуспехом.

Велики турски војсковођа **Саладин** обновио је моћ мусиманске државе, покорио Египат и Сирију, а 1187. године заузео је и Јерусалим. То је био повод за **Трећи крсташки рат (1189–1192)**. Војску су предводили **енглески краљ Ричард Лављег Срца, немачки цар Фридрих I Барбароса и француски краљ Филип II Август**. Рат није донео крсташима победу, али је краљ Ричард Лављег Срца склопио споразум са Саладином према коме су хришћани могли слободно да посећују света места у Јерусалиму.

ЗАНИМЉИВОСТ

Немачки цар Фридрих Барбароса је пролазио са својом војском преко Балканског полуострва током Трећег крсташког рата. У Нишу га је дочекао српски владар Стефан Немања, који му је понудио савез у заједничкој борби против Византије. Цар је одбио ту понуду јер није кренуо у рат против Византије, већ у ослобађање Јерусалима. Његово учешће у рату се неславно завршило. Одмах после преласка у Малу Азију доживео је срчани удар, пао с коња и удавио се у потоку.

ЧЕТВРТИ КРСТАШКИ РАТ

Амбициозни папа **Иноћентије III (1198–1216)** имао је идеју да покреће крсташки поход којим би обновио Јерусалимску краљевину. Успео је да убеди Венецију да својим бродовима превезе крсташе, али млетачки дужд Енрико Дандоло искористио је рат у своју корист. Млечани су више били заинтересовани за јачање својих трговачких интереса него за ослобађање Свете земље. Поход је завршен 1204. године крсташким освајањем Цариграда.

◀ Четири бронзана коња која су крсташи из Цариграда пренели у Венецију. Данас се чувају у Катедрали Светог Марка, док се на крову цркве налази копија.

▲ Фридрих Барбароса као крсташ, илustrација

Том приликом град је опљачкан и многе драгоцености су уништене или однете у Венецију. Византијско царство је привремено ослабило. Наследнице Византије, грчке државе, биле су Никејско царство у Малој Азији и Епирска деспотовина на Балканском полуострву. На територији Византије крсташи су створили Латинско царство, Солунску краљевину, Ахајску кнезевину и Атинско војводство. Латинско царство је постојало до **1261.** године када је никејски (византијски) цар заузео Цариград и обновио Византијско царство.

ИСТОРИЈСКИ ИЗВОР

Византијски историчар Никита Хонијат у свом делу *Историја* оставил је сведочанство о понашању крсташа приликом заузимања Цариграда 1204. године.

▲ Ежен Делакроа, *Крсташко освајање Цариграда 1204. године*, 1840.

„Сав град је у очајању и сузама, у вриццима и јецајима. Чак су и муслимани милосрдни и благи у поређењу са овим људима који носе на грудима Христов крст. Венецијанци су знали право богатство града и вредност предмета. Све опљачкано је слато у Венецију и коришћено за укращавање тргова, палата и богаћење ризница.“

Зашто неки историчари сматрају да је у Четвртом крсташком рату папа показао право лице? Какав је био однос Рима и Цариграда у раном средњем веку?

ПОСЛЕДИЦЕ И ЗНАЧАЈ КРСТАШКИХ РАТОВА

Крсташки ратови су обележили део позног средњег века. Они нису довели до трајног ослобађања Свете земље и Јерусалима од муслимана, али су имали трајне последице. Западна Европа и Исток упознали су са техничким и научним достигнућима и разменили су пољопривредне културе. Европљани су научили нове начине обраде метала и производње текстила. Хришћани и муслимани су разменили знања и искуства из медицине, математике, астрономије и географије. Напредовала је трговина и порасла је економска моћ и утицај италијанских градова-држава, посебно Венеције. Превласт у трговини Средоземљем била је од тада у рукама Венеције, захваљујући чему се Млетачка република богатила и јачала.

Развој трговине условио је и развој банкарства и робноновчане привреде у Западној Европи. Многи су се заинтересовали за путовање на Исток и истраживање непознатих земаља. Најпознатији међу њима је Марко Поло, италијански трговац и путописац.

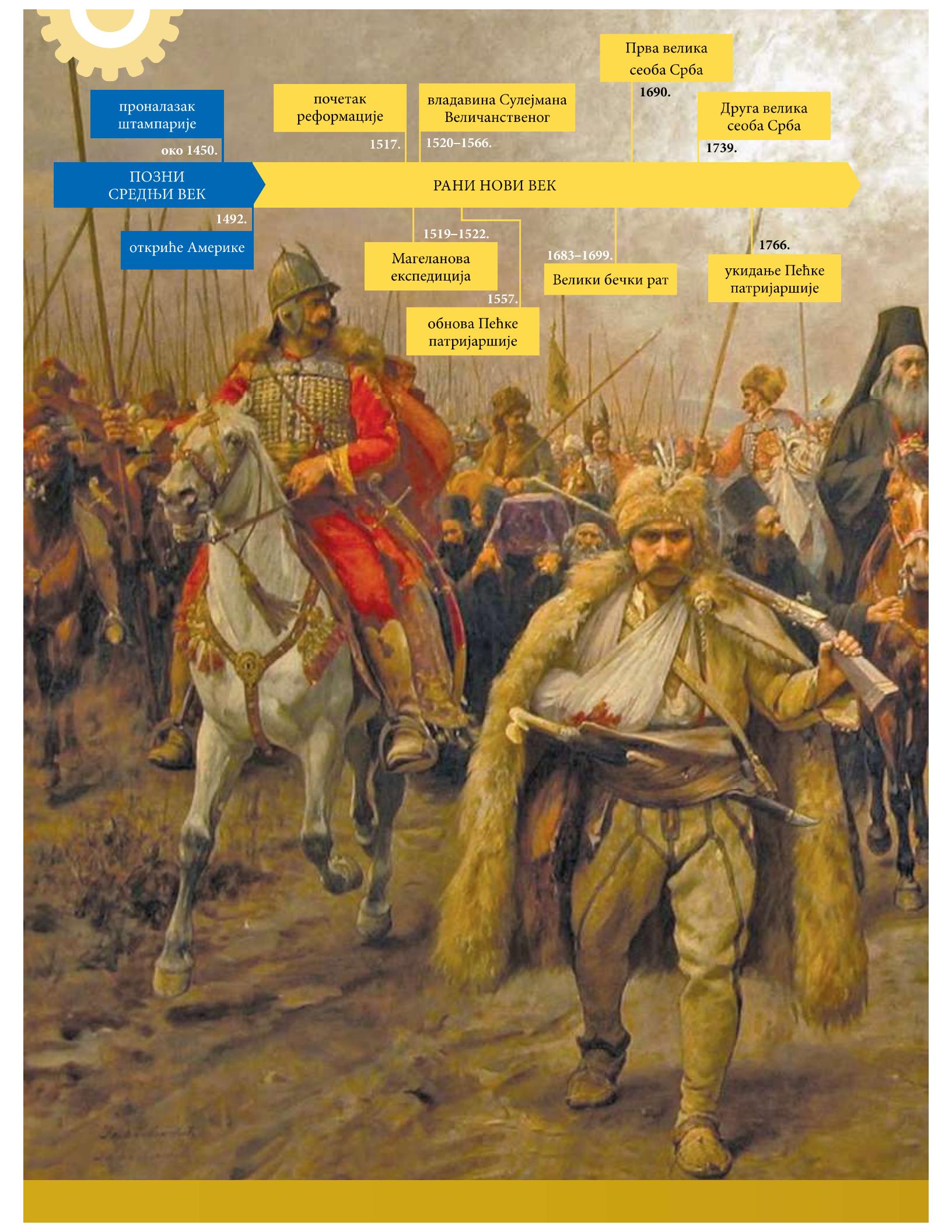

НАУЧИЛИ СМО

Крсташки ратови су верски ратови који су трајали од 1095. до 1291. године. Организовани су да би се ослободио Христов гроб у Јерусалиму од муслимана. Најзначајнији су Први, Трећи и Четврти крсташки рат. У Првом крсташком рату ослобођен је Јерусалим, 1099. године, али није трајно остао у рукама крсташа. Године 1187, преотео га је искусни муслимански војсковођа Саладин. То је био повод за Трећи крсташки поход. Иако крсташи нису успели поново да ослободе град, постигнут је договор да хришћани могу слободно да посећују света места. Четврти крсташки поход завршио се 1204. године, крсташким освајањем Цариграда. Крсташки ратови нису трајно постигли свој циљ, али су зближили Исток и Запад и допринели богаћењу Венеције и развоју трговине.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Какав је био однос хришћана према другим религијама пре почетка крсташких ратова?
2. Који су узроци покретања крсташких ратова?
3. Који је крсташки рат био најуспешнији?
4. Како је окончан Четврти крсташки рат?
5. По чему су значајни крсташки ратови?

ЕВРОПА, СВЕТ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ У РАНОМ НОВОМ ВЕКУ

У оквиру ове наставне теме проучаваћемо период новог века до друге половине 18. века – рани нови век или прединдустријско доба. Прву велику промену половином 15. века изазвала је употреба прве штампарске пресе у Европи. На Балканском полуострву Турци Османлије заузели су редом хришћанске државе, али се пад Цариграда 1453. и пад Деспотовине 1459. године сматрају прекретницама које су за балканске народе означиле крај средњег века. Ипак је преломни догађај за цео свет Колумбово откриће Америке 1492. године. Одлике раног новог века су научна, техничка и географска открића, развитак градова, културе, занатства и подела Католичке цркве. За српски народ овај период је обележен животом под туђинском влашћу, сеобама и ратовима с Турском на страни њених непријатеља. Османско царство доживело је свој врхунац у 16. веку. Убрзо након тога почело је његово опадање и губитак територија.

РЕФОРМАЦИЈА И ПРОТИВРЕФОРМАЦИЈА

- реформација • Мартин Лутер • протестантизам • јеретици
- инквизиција • противреформација • језуити

1. Шта је Велики раскол?
2. Каква је била улога Цркве у свакодневном животу у средњем веку?
3. Ко је изашао као победник из сукоба немачког цара Хајнриха IV и папе Гргура VII?

КРИТИКА КАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ

У целом средњем веку Црква је била доминантна у друштву. Њена моћ се није доводила у питање јер се сматрало да је Цркви поверена власт од бога. Све промене које су се одиграле на прелазу из средњег века у нови век промениле су начин размишљања људи. Почели су да критикују папине поступке и свештенство. Папа је био не само духовни поглавар већ је имао и своју државу у северној и средњој Италији. Црква је располагала огромним богатством које је стицала од верника. Већина монаха је била неписмена. Поједини католички свештеници, па и папе, имали су ванбрачну децу иако је то било против црквених правила. Највеће нездовољство је изазвала продаја индулгенција, то јест опроштајница грехова. Започео ју је папа Лав X, који је на тај начин сакупљао новац за изградњу Цркве Светог Петра у Риму.

▲ Папа Лав X

▲ Трг Светог Петра у Риму

РЕФОРМАЦИЈА

Овакво стање изазвало је критику Цркве и та критика прерасла у верски покрет – реформацију. Вођа покрета био је немачки свештеник Мартин Лутер, који се отворено побунио против продаје опроштајница грехова. Сматрао је да се грехови искупљују искреним покајањем, а не новцем. Своје примедбе на понашање папе и припадника Католичке цркве изнео је 1517. године у *95 теза*, које је окачио на врата цркве у Витенбергу у Немачкој. Лутер није признавао да је папа непогрешив. Уз то је сматрао да се Црква мора одрећи световне власти и наставити да се бави само духовним питањима.

Папа Лав X је оштро реаговао – искључио је Мартина Лутера из цркве, што је у то време значило потпуно изопштавање из друштва. Папин став подржао је и немачки цар Карло V. Лутер је ипак избегао спаљивање на ломачи. Подржало га је оно племство којем је сметало богатство и утицај папе. Придружили су им се кметови који су се надали ослобађању од зависног положаја. Лутер је само хтео да се Католичка црква реформише из корена, али је стекао бројне следбенике. У Немачкој је дошло до поделе на присталице папе и присталице Лутера. Ови други су се називали **протестантима**, а нова црква коју је Лутер основао прозвана је **Лутеранска црква**.

КОЈА РЕЧ ВИШЕ

Мартин Лутер (1483–1546) по занимању је био професор теологије на факултету у Витенбергу. Усудио се да се отворено супротстави папи и црквеној хијерархији што је у то време био изузетно храбар чин. Премда је и сам био свештеник, сматрао је да сваки верник може без посредништва Цркве и свештенства да тумачи и шири божју реч уздајући се у божју помоћ. Основао је нову цркву и успоставио је своја правила. У изгнанству је превео *Библију* на немачки језик. Тако је и неписменом становништву омогућено да разуме црквену службу, која је до тада вршена на латинском језику.

РЕФОРМАЦИЈА У ЕВРОПИ

Лутерове идеје прошириле су се изван Немачке у земљама Западне и Северне Европе. Протестанти су добијали називе према својим вођама – калвинисти у Швајцарској, хусити у Чешкој, хугеноти у Француској. Енглески краљ Хенри VIII искористио је појаву протестантизма да се 1534. ослободи папиног утицаја. Постао је поглавар Енглеске цркве која се од тада назива Англиканска црква. Протестантизам се касније из Европе пренео и у Америку.

ЗАНИМЉИВОСТ

Хенри VIII (1491–1547) владао је Енглеском од 1509. године. Познат је по томе што се шест пута женио. Уз то је раскинуо везе с папом прогласивши се за врховног поглавара Енглеске (Англиканске) цркве. Папа је одбио да га разведе од прве жене јер Католичка црква не дозвољава развод. За узврат је Хенри одлучио да искористи реформацију која је захватила Европу како би остварио своје личне и политичке циљеве. Виште пута се женио и разводио или наређивао погубљење жена. Владавина његова ћерке Елизабете I, сматра се једном од најзначајнијих владавина у историји Енглеске.

ПРОТИВРЕФОРМАЦИЈА

Католичка црква је предузела низ мера како би зауставила протестантски покрет. Тада покрет за очување угледа и верника Католичке цркве назива се противреформација или католичка обнова. Да би се исправиле неправилности у редовима Католичке цркве, заснивани су нови монашко редови. Најпознатији је *Друштво Исусова* чији су чланови познати под именом исусовци или језути. Ред је 1534. године основао Шпанац **Игнасио Лојола**. Правила реда била су веома строга – побожност, образовање, скромност. Радили су као мисионари широм Европе и на другим континентима како би повратили или задржали католичке вернике.

На црквеним саборима Католичка црква је у другој половини 16. века спровела бројне реформе које су поправиле стање унутар црквене организације. Уведена је, примера ради, строжа дисциплина, радило се на образовању свештеника и монаха. Да би се спречило ширење протестантских идеја, Црква је одлучила да састави списак забрањених књига. Тамо су се нашла и дела познатих хуманиста. Приликом ове борбе Црква се често одлучивала на спаљивање књига, а неретко су и аутори завршавали на ломачи.

Галилео пред
инквизицијом ➤

ЗА РАДОЗНАЛЕ

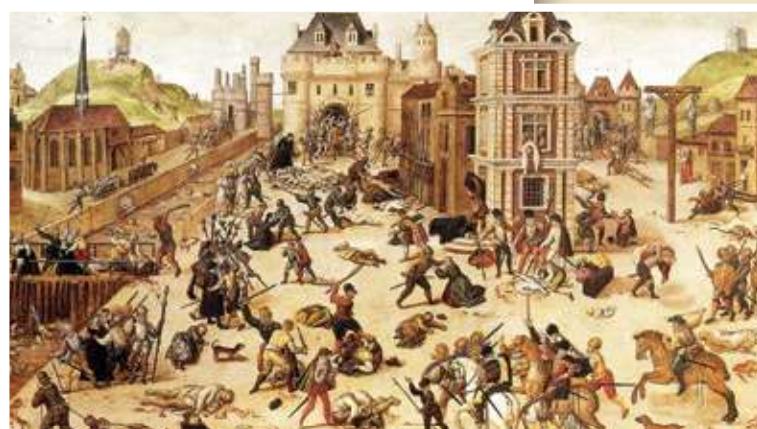
Католичка црква се услед реформације нашла у кризи и губила је вернике. Због тога је приступила прогону оних у које је сумњала, шаљући их на црквени суд – инквизицију. Народ би за све недаће које их сналазе – ратови, болести, суша или глад – оптуживао некога да је наводно враџинама и магијом довео до таквог стања. Оптужбе су се најчешће односиле на жене које су сматране „вештицама“. Мада нису биле криве, оне би након дужег мучења признавале кривицу. Уколико би се покајале, бивале су задављене или обешене. Живе су спаљиване на ломачи ако су порекле оптужбе.

ПОСЛЕДИЦЕ РЕФОРМАЦИЈЕ И ПРОТИВРЕФОРМАЦИЈЕ

Иако није имао намеру, Мартин Лутер је изазвао трајну поделу Католичке цркве из које је настала протестантска вера и црква. Та подела није могла проћи без верских ратова који су у 16. и 17. веку захватили Северну и Западну Европу. Они су изазвали велика страдања, највише у Немачкој и Француској. Сукоб се водио између присталица реформације, протестаната, и присталица папе, католика. Привремено је успостављен мир 1555. године потписивањем споразума у Аугзбургу. Тада је установљено начело: „Чија је земља, његова је и вера.“ То је значило да владар одлучује о вери својих поданика.

Многи протестанти су морали да напусте земљу у којој је њихова вера била забрањена бежећи од прогона или убиства. Једно од највећих страдања протестаната десило се у Француској 1572. године у Вартоломејској ноћи. У том поколју је убијено неколико хиљада хугенота. Протестанти јесу добили слободу вероисповести крајем 16. века, али су у Француској остали мањина у односу на католике.

Најтежи од свих верских ратова био је Тридесетогодишњи рат (1618–1648). Водио се углавном у Немачкој и Чешкој. Верски сукоб претворио се у борбу за превласт у Европи, па се у рат укључила већина европских држава. Завршен је 1648. године потписивањем Вестфалског мира, којим су изједначена права протестаната и католика. Тиме су окончани верски ратови у Европи, али су они оставили велике последице и променили су карту Европе.

▲ Вартоломејска ноћ

НАУЧИЛИ СМО

Бројна научна открића, појава штампарије и покрети хуманизам и ренесанса допринели су све већој критици Католичке цркве. Разлог за то били су непримерено понашање папе, дела свештенства и монаштва. Немачки свештеник Мартин Лутер изнео је своје примедбе 1517. године посебно критикујући продају опроштајнице грехова. Папа га је искључио из Цркве и осудио његово учење. То је био почетак верског покрета који се зове реформација. Реформација је довела до поделе Католичке цркве и настанка протестантизма, нове вере. Европа се поделила на присталице папе и Мартина Лутера, што је изазвало верске ратове и прогоне протестаната. Највећи од свих био је Тридесетогодишњи рат (1618–1648), који је завршен Вестфалским миром. Протестанти су добили слободу вероисповести и изједначили су се с католицима. Реакција Католичке цркве на реформацију назива се противреформација. Њен циљ је био очување угледа и верника Католичке цркве.

ПИТАЊА И ЗАДАЦИ

1. Због чега је настала критика Католичке цркве?
2. Шта је реформација?
3. Како се зову следбеници Мартина Лутера?
4. На који начин се Католичка црква борила против реформације?
5. Направи хронолошки преглед најважнијих догађаја у историји хришћанства.